



הרב שלמה יואל ליעבערמאן בירור בעניני הזענטאן גא"ם להשתמש בו בפסח

שלום וברכה לחבירי וידידי חכמי ורבני הכולל, היות שנשאלתי הרבה ממעלת כבודכם בבירור ענין הזענטאן גא"ם, וכידוע לכם הייתי טרוד מאוד בשבועות העבר, ותהלה לא-ל שברוב שבח והודאה להשי"ת בזכות תפילותיכם ותפילות שאר קרובים וידידים נושענו, השם יעזור לישועה שלימה בקרוב ממש, ונזכה לחוג חג המצות בדיעות, ע"כ אכתוב כפי שידי מגעת.

השאלה

א הנה השאלה של הזענטאן גא"ם הוא, שהזענטאן גם בתהליך עשייתו צריכים לשרותו באלקאהאל, והזענטאן גם שמייצרים כשר לפסח נשרה באלקאהאל שנשרה בו זענטאן גם אחר שניזון ביצירתו מחמץ, ממילא יש חשש שהאלקאהאל קיבל טעם מזענטאן גא"ם שיש בו חשש חמץ, ואח"כ מפליטו להזענטאן גא"ם שמייצרים לכשר לפסח.

וכדי להיות בהיה הזענטאן גא"ם עצמו הוא מיוצר כשר לפסח, גם האלקאהאל עצמו הוא כשר לפסח, והחשש הוא רק שהאלקאהאל ששורין בו הזענטאן גא"ם קיבל טעם מזענטאן גא"ם שיש בו חשש חמץ, ומפליטו לתוך הזענטאן גא"ם של כשר לפסח.

ההיתרים

ב נפרט ההיתרים בקצרה ונבארם אח"כ, הנה א' הזענטאן גא"ם שניזון מחמץ נחלקו הפוסקים אם יש בו חשש חמץ, ב' האלקאהאל פגום לגמרי, ונ"ט לפגם אינו אוסר, ג' החשש שאין בו שישים נגד החמץ הוא חשש רחוק מאוד, ד' כל החשש הוא רק שקיבל טעם ע"י כבוש בצונן לכל היותר לחצי שעה, ודעת הרבה פוסקים (ש"ך גר"א משנ"ב) להקל בזה שאינו מפליט ומבליע כלל, ויש בזה עוד צירופים להקל כמו שיבואר להלן, ה' לתוספת היתר, האלקאהאל דיסטיל"ד, ודעת הרבה פוסקים ובראשם התשו' פני יהושע דדבר שהוא דיסטיל"ד אין בו משום חמץ משום שהוא זיעה בעלמא, ואף שאין אנו סומכין ע"ז, מ"מ הפוסקים מצרפין אותו להתירא, כש"כ בכגון דא שמעיקר הדין הוא מותר גמור משום שהוא נ"ט לפגם, ואין השאלה רק לחומרא בעלמא, ונבארם א' א'.

היתר א' - דעת הפוסקים שבאקטערי"א אין בו משום חמץ

א הנה זענטאן גא"ם הוא מין באקטערי"א המתהווה על פירות וירקות כעין עיפוש - שימע"ל, (אבל אינו סתם עיפוש, סתם עיפוש אינו באקטערי"א), וכל באקטערי"א הוא בעצם בעולם - המיקראסקאפיק בעל חי גמור, ויכולים להפרותו ע"י שנותנים לו לאכול ואוכל, והמאכל נתהפך להפרות

הבאקטערי"א, ונעשה כאותו באקטערי"א ממש, והזענט"ן גא"ם כאשר רוצים להפרותו, נותנים בתוכו איזה תערובות מינים להזין הבאקטערי"א, ועי"ז הבאקטערי"א פרה ורבה, ויש 5% מהזענטאן גא"ם שמייצרים, שחלק מהתערובות שנותנים בו להזין אותו הוא חמץ.

והנה דנו הפוסקים בבאקטערי"א שהפרו אותו ע"י חמץ אם נשאר דינו כחמץ שיש סברא לומר שהחמץ נפסד לגמרי ממציאיותו ונעשה דבר חדש לגמרי, (כמו אפרוח שנולד מהטריפה דאמר' (תמורה ל"א) אימת גדלה, לבי מסרחא, וכי אסרחא עפרא בעלמא הוא, וכן שמרי יין נסך אחר י"ב חודש בע"ז ל"ד ע"א), ועוד כיון שאינו ניזון רק מחמץ, שהחמץ הוא רק חלק מהתערובת שמייצרים אותו, ממילא הוא זה וזה גורם.

והנה אף שבמנחת יצחק (ח"ו סי' כ"ז) אסרו, וכן נוהגין להתמיר כל ההשגחות החרדים, מ"מ חשוב להזכיר שבשנת תש"נ ה' שערוריא על הגבינות כשר לפסח מחברת 'מהדרין', שהי' אז תחת השגחת הגה"צ אבדק"ק וואלאווע שליט"א, שהרענעלי"ז שהוא הבאקטעריא המעמיד הגבינה, (במקום הקיבה) ה' ניזון מחמץ, ועי' בשו"ת מאזני צדק ח"ב סי' ל"א וז"ל בתחלת התשו': בדבר השאלה שנתעוררה בפסח העבר על הכשר הגבינות שנעשו לפסח, והרב המכשיר הגבינות לפסח (ה"ה הגה"צ אבדק"ק וואלאווע שליט"א) קרא אותי וכו' ואמר סדר עשיית הרענעלי"ז וכו' וזה גרם שערוריא בין בני ישראל המדקדים, ולבקשת הרב המכשיר עיינתי בדבר ובענ"ד לא ראיתי שיהי' כאן חשש וכו', עכ"ל, וע"ש בתחלת התשו' שמבאר עיקר ההיתר משום שהבאקטערי"א הניזון בחמץ אין דינו כחמץ אלא דבר אחר המתהווה ע"י החמץ.

ממילא עפ"ז אין חשש אף על הזענטאן גא"ם הראשון שהפרו אותו ע"י החמץ עצמו, שנשתנה ואינו חמץ.

היתר ב' - נ"ט לפגם

ז היתר ב' הוא היתר פשוט ע"פ הלכה פשוטה שהאלקאהאל משתמשים בו להדיחו הוא Isopropyl alcohol של 99% אלקאהאל, ומצוי בבתיים ויכולים לקנות בבתי מרקחת Isopropyl alcohol של 70% עם 30% מים, ואין לו שם אוכל כלל, והוא נידון לסם לבני אדם וקעמיקאל, ואסור ע"פ החוק לערבו לתוך אוכלי"ן, אף ע"י תערובת עם מים הרבה מאוד, שהוא סכנה לאוכלו, ואף ע"י תערובות גדול מאוד, סכנה לאכול משהו ממנו, והוא מהווה איבל ברעקן, ופוגעת במערכת העיכול, וכל א' יכול לנסה לטעום ממנו [על אחריותו בלבד].

והגה"צ רבי ברוך ט"ב שליט"א אבדק"ק ברך משה בשיעורו המציא סברא מחודשת שיש לדמותו למלח, ופלפלין, וחומץ, ומיץ לימון, שג"כ אין יכולין לאכול בפנ"ע מחמת חוזק טעמם, אבל עדיין עומדים לתקן בהם מאכלים, הנה דימה ב' דברים נפרדים שכל א' רואה בעליל חילוקם, בזמן שכל אלו הנ"ל יש להם שם אוכל, ועומדים לתקן

בהם מאכלים, וכבר מפורש בחו"ד (סי' ק"ג סק"א) דדבר הפגום העומד לתקן בו מאכלים אחרים לא מקרי פגום, משא"כ אלקאהאל זה, אין לו שם אוכל כלל, ואינו עומד כלל לתקן בו אוכלים, וסכנה הוא לתקן בו אוכלים, ממילא כיון שכמות שהוא הוא פגום, ואינו עומד לתקן בו מאכלים, ודאי מקרי דבר הפגום לגמרי, אדרבה מי שיכול להראות איזה מאכל שתיקן עם איסאפראפ"ל אלקאהאל"ל יבא יוסי, ויראה לכל איך שאוכלו והוא בסדר למשך יום הבא.

ומה שהמציא שיכולים לטבול האצבע בו ולהניחו על הלשון ואינו שורף הלשון למשך יום הבא, כמו איזה מוצר משתמשים בו לפגום הכלים בבתי חרושת, אטו כשמניחים אפר על הלשון שורף הלשון ליום שלם, הרי הכל אוכלים בסעודת המפסקת ערב ט"ב לחם וביצים באפה ואינו שורף ליום שלם, ומפורש בשו"ע סי' צ"ה סעי' ד' שאפר הוא דבר הפגום, ואיפה מוזכר שטעם פגום צריך להיות דבר השורף כמו אותו מוצר שפוגמים בו בתי חרושת, אבל באמת אלקאהאל זה הוא גם מן הפגמים ביותר.

היתר ג' - שישים

ח הנה כשמניחין הזענטאן גא"ם שניזון בחמץ לתוך האלקאהאל יש שישים נגד החמץ, ורק כשמניחין הרבה פעמים בזה אחר זה אז נתרבה בו החמץ עד שאין בו שישים, והנה רובו ככולו של הזענטאן גא"ם המיוצר בהפאבריק אין בו חמץ, ורק 5% מהזענטאן גא"ם שמייצרים, ניזון מסטארטש של חמץ, וכל פעם נאבד כ-15% מהאלקאהאל ומוסיפים אלקאהאל חדש, עד שהוא חשש רחוק מאד שיהא בזה אחר זה כל כך פעמים זענטאן גא"ם מחמץ שלא יהא שישים בהאלקאהאל, בפרט שבהזענטאן גא"ם שנעשה כשר לפסח ביררו שג' פעמים קודם לא שרו בו חמץ, נמצא שכבר ניתוספו בו ג' פעמים 15% מאלקאהאל חדש בלי חשש חמץ, והחשש שהשאר יהא מלא בליעות כ"כ עד שבצירוף החדש לא יהא בו ס' הוא חשש רחוק מאוד, ומה שאומר הגה"צ רבי ברוך ט"ב שליט"א שכל השנה משתמשים בעיקר בזענטאן גא"ם של חמץ הוא חיסרון ידיעה ממש, שאין יותר מן 5% מהזענטע"ן גא"ם של אותו חברה (שעשו בו הזענטאן גא"ם לפסח) שיש בו חמץ, ו-95% מהזענטאן גא"ם שמייצריים שם הוא נקי מחשש חמץ.

היתר ד' - שאינו רק כבוש בצונן

ט והנה חוץ מזה, הזענטאן גא"ם נשרה בו רק בין 10 דקות לחצי שעה, כל זענטאן גא"ם נשרה עד שנפרד לגמרי הזענטאן גא"ם מהמים, ופעמים זה נגמר ב-10 דקות, ופעמים עד חצי שעה, והנה כבוש בדבר חריף שיעורו 18 מינוט שיעור כדי שירתיח, נמצא שגם על הצד שנשרה בו זענטאן גא"ם מחמץ אינו אלא ספק כבוש, ועי' ט"ז סי' ק"ה סק"ג.

ועוד שכל החומרא שכבוש בדבר חריף הוא בכדי שירתיח ולא במעת לעת, הוא מחלוקת

גדולה בפוסקים, שהש"ך סי' ק"ה סק"ב חולק ע"ז (וס'ל שאין דין כבוש כדי שיתחיל רק בציה משום דמליח כרותח), וס'ל שאין בו דין כבוש רק במעת לעת, וכן מקיל במשנ"ב תמ"ז סקע"א, ושם בשעה"צ סקצ"ה הביא שכן הוא דעת הכנסת הגדולה פר"ח גר"א חק יעקב ומקור חיים.

ועוד שהמציאות איך שנשרה הזענטן גאם בהאלקאהאל הוא, שהזענטן גאם בשעת שמפרין אותו הוא מונח במים, ואח"כ כשנגמר הפרתו, ורוצים להפרידו מהמים, מניחים אותו לתוך גיגית מלא אלקאהאל, ואותו הגיגית הוא מלא נקבים, והגיגית מתגלגל כל הזמן כמו ווא"ש מאשי"ן, וכל הזמן זב המים עם האלקאהאל לחוץ, עד שנשאר בו בהגיגית רק הזענטן גא"ם, אז נגמר הפרדתו.

ועי' בפתחי תשובה (סי' ס"ט סקל"ג) שהביא בשם עיקר הד"ט שכבוש שמתנועע בתוך המים אין בו דין כבוש, דהוי כמימות מחולפין כיון שאינו עומד בהמים במקום א', ואף ששם הביא הפ"ת שחזר בו, מ"מ הפוסקים מביאים היתר זה, כגון עי' שו"ת תשורת ש"י (מהדו"ק סי' רמ"ג) שמקיל ממש בצירוף כגון דא, ומבאר כן שיטת הש"ך (סי' ע' סקל"ו) דלענין כבוש כדי שיתחיל יש להקל כשמתנועע שלא מקרי כבוש.

חוץ ממה שיש לדון שהזענטען גא"ם הוא דבר שאין בו טעם כלל, ואולי דמי לגידין שאין בהם בנ"ט ואין צריכין כלל ס' נגד פליטתו.

היתר ה' - זיעה

הנה כל פעם מנקים האלקאהאל ע"י תהליך הנקרא Distill, שהוא שאחר שמוציאים ממנו הזענטן גאם מרתיחין אותו עד שנעשה הבל וזיעה ועולה לתוך קנים, והקנים יורד לתוך כלים אחרים שמצננים אותו שם, וחוזר להיות נוזל, (חברי הכולל יזכרו מציאות זה מהבינה"ל ריש סי' תקל"ג), ויש כמה פוסקים ובראשם התשו"פ פני יושע דס"ל דכה"ג אינו אלא זיעה ומתיר עפ"ז בריונפ"ן הנעשה מחמץ גמור, משום שעבר תהליך זה, והנה אף שאנן לא קי"ל להלכה היתר זה עי' שערי תשובה סי' תמ"ב סק"ג, ובשועה"ר שם סעי' ט' שמחמירין ע"ז, מ"מ הפוסקים מצרפין אותו לצירוף, כש"כ כאן שהדבר מותר מדינא ואין שאלה רק מחומרא דפסח, שיש בו סניף להקל לכתחלה, ועוד שהפוקים דנו לענין זיעה מחמץ גמור, ובזה החמירו, ויש לדון דכשארין בו אלא בליעת חמץ אולי קיל יותר.

כל החשש הוא רק ביטול איסור לכתחלה

וחוץ מזה צריך להבהיר שהרי בהמאכל שמערבין בו הזענטן גאם יש הרבה יותר משישים נגד הזענטן גאם, שלכל היותר מערבין בו רק 80% ובטל בשישים, וכל השאלה הוא רק שאלה של ביטול איסור לכתחלה.

ומה שטען הרבנים המערערים שליט"א, שהזענטן גאם יש בו דין מעמיד ואינו בטל, כבר כתבו ע"ז כמה רבנים, שאין דין מעמיד בדבר שאינו אסור מחמת עצמו רק מחמת בליעה.

סיכום

ט' א' יש לדון אם הזענטן גא"ם שניזון מחמץ דינו כלל כחמץ, ב' האלקאהאל ודאי פגום, ג' בסתמא יש בו שישים, והוא חשש רחוק שאין בו, ד' אינו ברור שהזענטן גאם של חמץ יכול לאסור כלל שהוא כבוש בצונן, ואינו ברור שהי' שיעור שירתיח, ואף בשיעור שירתיח מקילין הרבה פוסקים, וגם מתנועע, וגם הזענטן גאם אין לו טעם, ה' האלקאהאל נעשה דיסטילד, ו' כל השאלה הוא רק שאלה של ביטול איסור לכתחלה, שבהמאכל יש הרבה יותר מס' נגד הזענטן גאם.

ענין החומרא

י' עד כאן ביארנו היתר הזענטען גאם מצד עיקר הדין, שמותר להשתמש בו לכתחילה בפסח. אף לענין המחמירים, קיימים צירופים רבים המאפשרים להקל בדבר לכתחילה. אולם, ישנם המקשים, אף אם הדבר מותר מדינא, האם ראוי ליהודים המקפידים על אכילת קטניות ושרויה [געבראקטס], לאכול מוצר שבו היתר האכילה מתבסס על ביטול ברוב.

הנה אף שהוא פרא"ז יפה להצית בו תמימי לב, מ"מ כך הוא פסקו של השו"ע שהרי הרמ"א בסי' תנ"ג סעי' א' מחמיר שאין אנו אוכלים בפסח קטניות, ומאיך גיסא כל ה' פסח מלא וגדוש שחמץ שנתבטל קודם הפסח בלח בלח, בטל ומותר לאוכלו בפסח, וכן געבראקט"ס הוא מנהג אבותינו ורבותינו ומוזכר בשועה"ר בסוף הל' פסח בשו"ת סי' ו', ומאיך גיסא לא מוזכר בשום מקום בכתב, ולא מנהג בשום קהלה או חוג שלא לסמוך על ביטול לח בלח של קודם פסח.

ועד לפני איזה שנים השתמשו הכל בחיטים למצות, שהי' מלאים מבוקעות ע"י ביטול לח בלח של קודם פסח, וכן כל אלו שממלאים מים קודם פסח מהברז להשתמש בו בפסח, אף אם הוא כבר הגעיל הברז שלו, יתכן ששכינו הקרוב אל ביתו עדיין לא הגעיל הברז שלו, או ששכינו לא ישתמש בחמין בפסח, ואינו מגעיל כלל את הברז, או שדר בבנין עם נכרי, וכו' וכו', והמים יכולים להיות בהם בליעה מחמץ, ושותים אותו לכתחלה ע"י ביטול לח בלח קודם פסח, ועוד רבות.

והנה אף שבדאי יהודים חרדים יראים ושלמים מנסים לברוח בחמץ אף ממהו ע"י ביטול, ומנסים בכל כחם לינצל מכל משהו ששייך וצירורים הנ"ל שאני אפשר מדלא אפשר, מ"מ אודי לי מיהת שאין זה אלא גדר של חומרא בעלמא, ממילא תבין שזה המוצרים שמייצרים כשר לפסח, הכל מבינים שגם בלא השאלה של הזענטן גאם, אין זה בהרמה כמו שנראה פסח קאך בבית מהדר בכשרות, וכבר מצווחין הרבנים כל השנים שאין לאוכלם בפסח, וזה טוב רק להימים של ערב פסח לאכול תוך הפסח קאך, או לקטנים, וזהו חוץ ממה שחסידישע אידן ממילא מישן זיך נישט, ממילא אין שום מקום להרעיש, והוא מותר לכתחלה למה שהוא נעשה.

מציאות הסאדא וואסער

יא) ובדרך של אגב אדון בקצרה בשאלה המצוי בענין הסעלצער, הנה הגע"ז שנותנים בהסעלצער הוא נקרא קארבאן דיאקסייד גע"ז (Carbon Dioxide), וגע"ז זה יכולים לייצרו בב' אופנים, א. בדרך טבעית, שכל דבר שתוסס הנקרא בלע"ז פורמענטע"ד, כגון יין, שכר או י"ש (ואפילו עיסה שמחמיצה), מעלה קארבאן דיאקסייד, וכיום נהוג לאסוף במכלים את הגעז העולה מהשכר והי"ש בעת תסיסתם, ולאחר מכן להחזירו למים, ונעשה סעלצער. ב. בדרך כימית, מצוי כהיום שניתן להפיק גע"ז זה גם באמצעים תעשייתיים מחומרים כימיים שונים.

והנה עי' בשו"ת ערוגת הבושם (סי' ק"ב) שכ' שם שכשנתוודע לו שהגאז של סעלצער יכול לבוא משכר שעורים שהוא חמץ גמור, הדפיס מכתב והודיע בשער בת רבים שאסור לשתות סעלצער בפסח.

ועי' בשו"ת חשב האפוד (ח"ב סי' ע"ד) שמסיק אחר שדן בצדדים להתיר ולאסור הסעלצער מגאז של שכר, וז"ל ומכל מקום למעשה, כיון שסוף סוף הגאז הזה נפלט מן השכר שהוא חמץ גמור, אע"פ שאין לנו ראי' לאסור לא מדאורייתא ולא מדרבנן, מכל מקום גם ראי' ברורה להתיר אין לנו, ובדאי יש לאסור ממנהג ישראל קדושים המתרחקים מכל דבר שיש בו שמץ חמץ, והרי גם לענין ביעור חמץ כתב הרא"ש הביאו הטור סי' תמ"ב וז"ל לא הארכתי לברר וכו' לפי שישאל קדושים הם וגוררין כל החמץ הנמצא אפי' כל שהוא הדבק בכותלי הבית עכ"ל, וכל שכן מילתא דאכילה שטועמין בפה טעם הגאז הנפלט משכר שיש לאסור ממנהג ישראל קדושים, אשר על כן אין הכרח לברר איסורו מתוך הפוסקים.

וכן פסק הגאון הגדול בעל שבט הלוי ז"ל להחמיר, ונדפס בקובץ 'מבית לוי' פסח עמוד ל"ז.

והנה בעבר, עד לפני שנים ספורות, פעלו חברות קטנות שמכרו געז (CO2) לייצור סעלצער, וכל מערכת הכשרות והשגחות הקפידו שהגעז יגיע ממקור ברור, הנקי מחשש חמץ או קטניות. אולם, בשנתיים - שלוש האחרונות השתלטו על השוק בארה"ב מספר חברות ענק בודדות, חברות אלו רוכשות את הקארבאן דיאקסייד מכל יצרני הגעז באשר הם - כולל מייצרי שכר, י"ש, ומוצרים אחרים, ומערבות את הכל במכלי הענק שלהן לפני השיווק. כתוצאה מכך, קשה מאוד לברר את מקור הגעז ולוודא שאין בו חשש תערובת חמץ או קטניות.

וחשוב לפרסם שמערכת הכשרות של התאחדות הרבנים השקיע עמל רב ויגיעה של ימים ושבעות שיהיה סעלצער מגעז עם מקור ברור שאין בו שום חשש חמץ וקטניות, וזהו בזמן שההשגחה האחרת קונה מהקאמפניס'ס הגדולים, וזהו בזמן שסעלצער הוא משקה שעולה על השלחן של כל יהודים החרדים יראים ושלמים.

והשם יעזור שנזכה לחוג חג המצות בהידור רב, ונזכה להינצל מחשש משהו, ונזכה שם לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בקרוב ממש כאיש אחד ובלב אחד.